

"רוח דרום"? סופת טורנדו! כיצד יכריע צה"ל במערכה הבאה בעזה?

בשנים האחרונות צה"ל מנסה להעביר את כובד המשקל התפיסתי, הארגוני והמבצעי - החל ממתן דגש על אש מנגד, לתמרון יבשתי והפעלת כוחות קרקע. כחלק מכך פותחה תוכנית המלחמה "רוח דרום", אך היא בבחינת "חצי דרך" בלבד, מאחר שהיא סובלת מ"תסמינים" תפיסתיים מן העבר

זניחת התמרון

בשנותיה הראשונות של ישראל הטמיע צה"ל את גישת התמרון היבשתי במסגרת תורת הביטחון שלו, כחלק מתפיסת הביטחון הכוללת, שלפיה יש להעביר את הלחימה לשטח האויב על-מנת להכריעו.³ תפיסת התמרון שלטה בכיפה עד לאחר מלחמת לבנון הראשונה, אולם השינויים הצבאיים, התרבותיים, החברתיים והטכנולוגיים הרבים שנוצרו

ב-30 השנים האחרונות בישראל ובעולם, הובילו לכך שהתמרון היבשתי נעדר כמעט לחלוטין מהאפשרויות של צה"ל לפעולה. עם הזמן הוסטו משאבים ניכרים למודיעין ולאש מנגד על חשבון כוחות היבשה. מאז, הצורך בתמרון נתפס כמוצא אחרון, וגם אז נדרשו הכוחות המתמרנים להגיע להישג ממוקד בלבד, כגון נטרול ירי תמ"ס או השמדת מנהרות ותשתיות טרור. למעשה, נוצר היפוך תפקידים בתורת הלחימה של צה"ל - מאמץ האש של התמרון היבשתי הפך מהכוח העיקרי לכוח מסייע, אם בכלל, של מאמץ האש מנגד. הן במבצעים צבאיים רבים ברצועת עזה ובלבנון,⁴ והן בפעילות המבצעית המרכזית של צה"ל בשני העשורים האחרונים - במסגרת המב"ם (המערכה שבין המלחמות) -

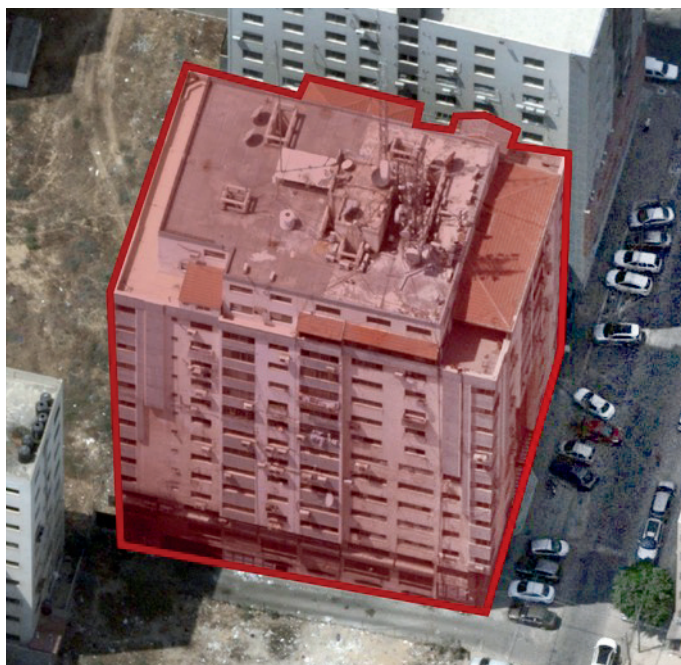
צה"ל אינו עושה שימוש בתמרון ובכוחות יבשה משמעותיים.⁵

התמרון שוב במוקד

התפתחותם של ארגוני הטרור בגבולות ישראל בשני העשורים האחרונים, וצבירת יכולות אסטרטגיות וטכנולוגיות, הפכו

בעשורים האחרונים ויתר צה"ל על התמרון היבשתי ויישם את גישת "העימות המוגבל" במסגרת הלחימה נגד הטרור ברצועת עזה ובלבנון. התעצמות האויבים המתדפקים על גבולה של ישראל, והסגנון "הנעלם" שלהם בלחימה המשלבת טרור וגרילה בסביבה מורכבת וצפופה ובתוך אוכלוסייה אזרחית, מחייבים את צה"ל להחזיר למוקד את הצורך בהכרעה

צבאית באמצעות התמרון היבשתי.¹ ואמנם, מגמה זו נמצאת בשנים האחרונות בתהליך שינוי, גם אם רק בתפיסות ובמסמכים של צה"ל, ולא כמימוש בפועל. תר"ש "גדעון", שהוביל הרמטכ"ל לשעבר גדי איזנקוט, ותר"ש "תנופה", שמוביל הרמטכ"ל רא"ל אביב כוכבי, החזירו למוקד את הצורך בתמרון יבשתי על-מנת להכריע את האויב. חשיבות התמרון באה לידי ביטוי אף בהתייחסות נרחבת שצוינה באסטרטגיית צה"ל לשנים 2015 ו-2018. כחלק מהחזרת התמרון למוקד גיבש צה"ל לאחרונה את תוכנית "רוח דרום", שמטרתה להביא להכרעה בלחימה נגד חמאס וארגוני הטרור ברצועת עזה. ואולם תוכנית זאת מגבילה

בניין "אל-ג'לא" בעזה, לפני הפלתו במבצע "שומר החומות".
בבניין שכנו משרדים של המודיעין הצבאי של חמאס. המציאות החדשה ועליית האיום היסודי על ישראל, חייבו את קברניטי המדינה ואת צה"ל להחזיר למוקד את תפיסת התמרון היבשתי כאסטרטגיה הצבאית (צילום: דו"ץ)

מראש את התמרון היבשתי, ובכך עלולה שלא להספיק לצורך הכרעה. יתרה מכך, במבצע "שומר החומות" שנערך במאי 2021, חשש צה"ל להשתמש אפילו בה.² מציאות זאת מעידה על פערים עצומים בין תיאוריה ובין מעשה בצה"ל, ומחייבת שינוי יסודי הן לגבי תפיסת ההפעלה והן לגבי הפעלת הכוח.

עומר דוסטור, דוקטורנט בתחום צבא וביטחון במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בר־אילן, וחוקר ב"מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון"

מול האיומים המתפתחים. התפיסה התמקדה בעיקר בפן הטקטי של ניהול הקרבות ברמת החטיבה, תוך שימת דגש על אופן הפעלת הכוחות, היכולות הנדרשות, מבנה וארגון, אמצעים, כשירות ועוד.¹³ היא נועדה לייצר אגבור בין זרוע היבשה לשאר הזרועות והממדים, בהם אוויר, מודיעין, תקשוב ולוגיסטיקה. מטרת התפיסה הייתה לשפר את יכולתו של צה"ל לקיים תמרון עמוק ומשולב שיקשה על האויב להסתגל לקצב מבצעים גבוה.¹⁴

בפברואר 2020 נכנסה לתוקפה תר"ש "תנופה" בהובלת הרמטכ"ל כוכבי, שמטרתה להגדיל באופן משמעותי את היתרון הצבאי הישראלי לשם קיצור משך המערכה והכרעת האויב, באמצעות העצמת הקטלניות בהיקף ובהגדלת כושר ההתקפה. אחד המרכיבים העיקריים בתר"ש "תנופה" נגע לתמרון הרב־זרועי, שאמור להשיג את מטרת העל באמצעות שילוב מאמצים יבשתיים, אוויריים, ימיים, מודיעיניים ולוגיסטיים, והפיכת החטיבה המתמרנת לעוצבת יסוד רב־זרועית.¹⁵ כחלק מתר"ש "תנופה", הוקם בצה"ל באוגוסט 2020 "מערך התמרון המשולב", המהווה סמכות מקצועית רב־חילית לבניית כוח תמרון רב־זרועי ולהכנתו ללחימה. המערך אף אמור לפקד על העוצבות הכפופות לו.¹⁶

תפיסת התמרון שלטה בכיפה עד לאחר מלחמת לבנון הראשונה, אולם השינויים הצבאיים, התרבותיים, החברתיים והטכנולוגיים הרבים שנוצרו ב־30 השנים האחרונות בישראל ובעולם, הובילו לכך שהתמרון היבשתי נעדר כמעט לחלוטין מהאפשרויות של צה"ל לפעולה

לא רוח, אלא סופת טורנדו

בכל הקשור לרצועת עזה, פיתח צה"ל לאחרונה את תוכנית "רוח דרום". הדגש המרכזי בתוכנית נוגע לפגיעה ביכולות הליבה של האויב, בהן פעילי טרור, כוחות מיוחדים (קומנדו ימי ולוחמי מנהרות שמטרתם לפשוט לתוך שטח ישראל), מנהרות, מפקדות, בתי בכירים, ומחסנים ואתרים של אמל"ח. זאת כחלק מהסקת המסקנות בפיקוד הדרום בעקבות המבצעים הצבאיים "עופרת יצוקה", "עמוד ענן" ו"צוק איתן" ברצועת עזה. התפיסה המבצעית הזו מסתמכת על חיבור בין כמה גורמים: מודיעין מדויק שנאסף בשגרה ובזמן אמת; הפעלת עוצמת אש - אווירי, קרקעי או ימי; תמרון מוגבל במקומות שבהם צה"ל מעריך כי תהיה לכך השפעה - כולל מעטפת אש חזקה ושהייה קצרה בשטח.¹⁷ בניגוד לעשורים האחרונים, תוכנית זו מהווה המשך להחזרת התמרון למוקד בצה"ל, והתקדמות חשובה לכיוון הנכון של התמודדות עם סביבת הלחימה הרב־ממדית הנוכחית. תוכנית המלחמה "רוח דרום" מהווה אפוא חלק משינוי הפרדיגמה, שהתבססה באופן כמעט בלעדי על אש מנגד (בעיקר האווירית), לעבר

אותם למה שהרמטכ"ל מכנה "צבאות טרור" - שחקני כלאיים (Hybrid Actors) בעלי עוצמה של צבאות מדינתיים קטנים, המשלבים מרכיבים של פעולות טרור, לוחמת גרילה ולוחמה סדירה. המערכות הצבאיות ברצועת עזה ובזירה הצפונית צפויות להיות שונות בהיקפן ובעוצמתן מאלה שהיו בעבר.⁶ לפי ההערכות הקיימות, במערכה הבאה ינסה האויב לפגוע ביכולות ובנכסים צבאיים (נוסף על אלה הלאומיים) בעורף האסטרטגי, שעליהם נשען מאמץ הלחימה, על־מנת לשבש את הגיוס, ההכנות, הניוד והפעולות של כוחות צה"ל לפני המערכה ובמהלכה.

כך, סביר כי האויב יכוון את האש שלו לעבר בסיסי חיל האוויר, מפקדות, מתקנים חיוניים, מערך גיוס המילואים, ימ"חים, והצירים ושטחי הפריסה של צה"ל. נוסף על כך, "צבאות הטרור" שמולם נלחמת ישראל מחזיקים ביכולות הישרדות והסתתרות גבוהות, המקשות על פגיעה בהם וביכולותיהם. המציאות החדשה ועליית האיום היסודי על ישראל, חייבו את קברניטי המדינה ואת צה"ל להחזיר למוקד את תפיסת התמרון היבשתי כאסטרטגיה הצבאית ההכרחית והחיונית על־מנת להגיע לעומק האויב ולהשמיד אותו, את אמצעי הלחימה שלו ואת נכסיו הצבאיים והתשתיתיים באופן קטלני ותכליתי. במילים אחרות, להכריע את האויב.

ביטוי להחזרת התמרון היבשתי למוקד, ניתן עד כה בעיקר בתפיסות הפעלה ובבניין הכוח. למשל, תר"ש "גדעון" שיזם הרמטכ"ל לשעבר, גדי איזנקוט, ושיצאה לדרך במחצית השנייה של 2015, כיוונה לשידוד מערכות בכוחות היבשה, ואגב כך הדגישה את תפיסת התמרון היבשתי. תר"ש "גדעון" התבססה על מסמך אסטרטגיית צה"ל שבו הושם דגש על חיזוק תכליתיות התמרון היבשתי ושיפורו כמטרה עיקרית.⁷ התמרון היבשתי נכלל כחלק מהעקרונות המנחים את תכנון הפעלת הכוח: לצד הפעלת אש מנגד, מוזכר "תמרון מיידי שמטרתו פגיעה באויב, כיבוש שטח, צמצום הירי מהשטח שנכבש, תפיסה והשמדה של תשתיות צבאיות, ופגיעה בשרידות השלטונית של האויב".⁸

בהיבטי סדרי הכוחות, הזמן והעומק, האסטרטגיה קובעת כי הפעלת כוח יבשתי צריכה להיעשות "בכל סדר כוחות זמין בתחילת הלחימה וצבירת כוחות למתקפה מלאה על־פני ציר הזמן, תוך שימור יכולת לוגיסטית המאפשרת פעולה לאורך זמן".⁹ באסטרטגיית צה"ל לשנת 2018 נקבע, בין היתר, כי נדרשת "מהלומה משולבת מיידי ובר־זמנית באמצעות [...] מאמץ תמרון בעל יכולות מחץ - שריד, מהיר, קטלני וגמיש, הפועל בשילוביות רב־זרועית".¹⁰ נוסף על כך, בשנים האחרונות חימש צה"ל את זרוע היבשה באמצעי לחימה חדישים, בין היתר בקרב כוחות תותחנים¹¹ וכוחות רגלים.¹² ב־2014 החל צה"ל לגבש את התפיסה הזרועית "יבשה באופק". תפיסה זו עסקה בבנייה ובחיזוק של הכוחות המתמרנים ביבשה, ובהפעלתם

תרגיל "צמח בר" באוגדת עזה, מרס 2021. תוכנית "רוח דרום" פוסעת חצי צעד, בעוד צה"ל נדרש לצעוד שני צעדים קדימה לפחות (צילום: דו"ץ)

ההרתעה - לאחר שזו נכשלה - ולא להכרעה. דווקא במצב כזה, ספק רב אם הפעלת כוח יבשתי באופן מוגבל ומרוסן מאוד, היא אמנם צעד חכם והכרחי. לכן, למשל, לא יהיה זה נכון לבקר את החלטת צה"ל להימנע משליחת כוחות קרקעיים לרצועת עזה לצורך תקיפת ה"מטרון" (כפי שתוכנן מלכתחילה) במהלך מבצע "שומר החומות". ממילא כניסה כזו תוכננה להיות מוגבלת מאוד מבחינה מבצעית, תוך התמקדות בהשפעה על תודעת האויב, ולא בשלילת כושר לחימתו.

מבצע "שומר החומות" בכללותו הוא ביטוי נוסף לכך שעדיין לא השתנתה לחלוטין התפיסה בצה"ל בנוגע לתמרון, ולהשפעה המעטה שיש לתוכנית "רוח דרום" בפועל. במילים אחרות, יש פערים תהומיים בין תפיסת ההפעלה והתבטאויות הרמטכ"ל בנוגע לתמרון היבשתי, ובין היעדר השימוש בו. העובדה היא כי צה"ל מיאן להשתמש בתמרון קרקעי אפילו רק כאמצעי טקטי לשלילת יכולות מחמאס ויתר ארגוני הטרור (שלא לדבר על תמרון קרקעי לצורך הכרעה אסטרטגית-צבאית). בשיחה עם מפקדי החטיבות הסדירות שנערכה לאחר המבצע נשאל הרמטכ"ל מדוע צה"ל לא השתמש בתמרון קרקעי בזמן הלחימה. תשובתו הייתה שזאת לא הייתה העת לכך, וכי הוא העדיף להתמקד בעליונות מודיעינית ואווירית לשלילת יכולות חמאס, ובהגנה חזקה.¹⁸ אם מבצע צבאי נרחב ברצועת עזה, הגורם לכיסוי רוב שטחי המדינה באש בלתי פוסקת, אינו הזמן להפעלת תמרון קרקעי, ולו באופן מוגבל, אזי מהו הזמן הנכון? במבצע הצבאי הבא, במבצע הבא לאחריו, בעוד עשור? האם מטח של 150 רקטות יצדיק תמרון יבשתי, לעומת מטח של כ-60 או 70 רקטות? האם מבצע צבאי שני בתוך חודשים

החזרת האיזון מול התמרון היבשתי, ובכך היא מתיישרת עם תר"ש "גדעון" ותר"ש "תנופה".

ואולם תוכנית זאת פוסעת חצי צעד, בעוד צה"ל נדרש לצעוד שני צעדים קדימה לפחות. למרות החשיבות החיונית בהשגת מטרות אויב איכותיות ורבות ככל האפשר, עושה רושם שצה"ל ממשיך להיאחז בתפיסת התמרון המוגבל (על בסיס "העימות המוגבל") ומתעתד לעשות שימוש בכוחות רגלים באופן שבו השתמש בהם במהלך מבצע "צוק איתן" (כמה מאות מטרים בשטח רצועת עזה) אך ככל הנראה לעומק רב יותר, אם בכלל. תפיסה זו מהווה אמנם התקדמות לעומת הפסילה המהותית והיעדר השימוש הכולל בתמרון היבשתי שאפיינו את לחימת צה"ל בעשורים האחרונים, אולם היא לא תוכל להספיק להכרעה, וככל הנראה המערכה הבאה ברצועת עזה תיראה "עוד מאותו הדבר". השימוש בתמרון מוגבל אפשרי במסגרת המשך סבבי לחימה קצרים בין ישראל לארגוני הטרור ברצועת עזה, אולם סבבי לחימה ממילא מיועדים מראש להחזרה ולחילוץ של

הדגש המרכזי בתוכנית נוגע לפגיעה ביכולות הליבה של האויב, בהן פעילי טרור, כוחות מיוחדים (קומנדו ימי ולוחמי מנהרות שמטרתם לפשוט לתוך שטח ישראל), מנהרות, מפקדות, בתי בכירים, ומחסנים ואתרים של אמל"ח

ספורים, או שנה, יעשה את ההבדל? אם ההחלטה היא לשלול יכולות צבאיות מחמאס ולהכריעו צבאית, עדיף לעשות זאת מוקדם מן המאוחר.

על צה"ל לשאוף ולפעול להציג לדרג המדיני תוכנית לחימה רחבה, המכוונת להכרעה ברורה, ולא לסבבי לחימה שמטרתם הבלעדית להעניק "זמן נשימה" לעורף ולדרג המדיני. את השקט הזמני ניתן להשיג באמצעות אש מנגד, והוכחה לכך קיבלנו הן במבצע "צוק איתן" שתרם להרתעה של כשלוש שנים, והן לסבב הלחימה "חגורה שחורה", שהוביל לשקט של מעל שנה (אמנם בתוספת משתנים אחרים, כמו נגיף קורונה שהשפיע על קבלת ההחלטות ברצועת עזה). אם תרצה ממשלת ישראל להכריע את חמאס ויתר ארגוני הטרור ברצועת עזה, אזי גם תוכנית "רוח דרום", שבה נראה כי צה"ל ממילא מוותר מראש על תמרון נרחב, כיבוש והחזקת שטח, לא תענה על כך. גם אם יש כוונה לממש בסופו של דבר את תוכנית "רוח דרום", הרי היא "בשיאה" לא תוכל להוביל להכרעת האויב, קל וחומר "צבאות טרור". כדי להשיג הכרעה לא ניתן להסתפק ב"רוח דרום", אלא נדרשת "סופת טורנדו". על-מנת לנקות את קיני הטרור ברצועת עזה נדרש לכבוש שטח, להחזיק בו תקופה ממושכת (גם אם מוגבלת), ולטהר אותו מפעילים וגורמי טרור, בין אם באמצעים צבאיים, ובין אם בגירוש. במקביל, צה"ל יידרש לבצע שיקום בסיסי לתושבי רצועת עזה שבינם נפגע, לטפל בתושבים לא מעורבים שנפגעו במהלך הלחימה ולהפעיל מערך רווחה בסיסי. מטרת פעולות אלה היא לצמצם ולמנוע ככל הניתן את חזרת גורמי הטרור והשפעתם לשטחים המוחזקים. הסיכוי של גורמי טרור "לעלות מהמחילות" (תרתי משמע) ולבסס מחדש את השפעתם, יקטן עד מאוד אם צה"ל יחזיק בשטחים שכבש זמן מבצעי ארוך יחסית, אך מוגבל, לעומת במצב שבו צה"ל פועל בשטח מסוים וממחר לעזוב אותו, בלי לדאוג שהאזור "נקי" יחסית ושתושבי המקום מקבלים טיפול בסיסי.

התוכנית המבצעית הנדרשת להכרעה ברצועת עזה: תמונה כללית

בהתאם לשינוי הכיוון החיובי בצה"ל, הבא לידי ביטוי בכוונה להחזיר את התמרון היבשתי למוקד, התוכנית המבצעית הנדרשת על-מנת להכריע את חמאס ויתר ארגוני הטרור ברצועת עזה, צריכה לכלול את המרכיבים הבאים:

- תמרון יבשתי נרחב – צה"ל צריך לשאוף לתמרון עומק נרחב ללב רצועת עזה. התמרון הנרחב נועד לסייע להכרעה הטקטית בלחימה ולכיבוש שטחים וטיהורם. זאת, באמצעות ביתור חלקי הרצועה לכמה אזורים, בהתאם לאסטרטגיה הצבאית בלחימה נגד הטרור בעזה בשנות ה-70 של המאה ה-20, חלוקת האזורים עצמם למחוזות וכיוצא בזה. על התמרון להתאפיין בתחבולה (בעיקר בפתיחת המערכה), במהירות, בניידות ובגמישות, תוך אגבור וסנכרון המאמצים הרב-חיליים והרב-זרועיים.
- כיבוש שטחים – צריך להתבצע באמצעות לחימה רב-זרועית ושחיקת האויב בהובלת כוחות יבשה וחי"ר, תוך סיוע אווירי, ברום הקרוב לקרקע, בזירה הימית, בספקטרום ובסב"ר.
- טיהור השטח – לאחר כיבוש שטחים יש להתחיל בטיהור יסודות טרור ברמת השכונות והמחוזות, באופן הדרגתי,

מבית לבית, חדר לחדר. זאת באמצעות סיוע ברוק"ק (לדוגמה, רחפנים), בכטמ"מים וברובוטים למיפוי השטח, והצגת תמונה מודיעינית בזמן אמת.

- החזקת השטח – יש להקפיד על תחזוק הלחימה נגד הטרור באמצעות חיסול גורמי טרור פעילים, מאסר וגירוש פעילי טרור כנועים, הרס מפקדות ותשתיות שנותרו, מיפוי והרס או אטימה של מנהרות טרור בתוך רצועת עזה, מיפוי והרס של משגרי רקטות ומחסני אמל"ח וכדומה. במקביל לכך, יש להפעיל מבצעי שיקום ורווחה מקומיים ברמה הבסיסית.
 - יציאה מדורגת מהשטח – החזקת השטח צריכה להיות מוגבלת אך להימשך די זמן לצורך השלמת המשימות המבצעיות. יש לזכור כי צה"ל יצטרך לפעול במהירות המרבית בשל לחצים בין-לאומיים שיפועלו על ישראל. עם זאת, יש צורך בגמישות מבצעית בהתאם להתפתחויות שונות בשטח, כגון ניסיונות של גורמי טרור "להרים את הראש" ולהיכנס לריק שנוצר לאחר שלטון חמאס. היציאה מהשטח צריכה להיות מדורגת וזהירה.
- מכיוון שמאמר זה עוסק בהיבטים הצבאיים המערכתיים מבצעיים בלבד, אין זה המקום לפרט מה יהיו השלבים הבאים, המדיניים, בכל הנוגע לרצועת עזה, שכן מדובר בנושאים שעליהם תחליט ממשלת ישראל. צה"ל, מבחינתו, חייב להיות מוכן להציג אפשרות מעשית להכריע את חמאס ושאר ארגוני הטרור ברצועת עזה, ולא להסתפק בפתרונות ביניים.

כפי שלא ניתן להכריע את האויב, קל וחומר "צבאות טרור", באמצעות אש מנגד בלבד, כך לא ניתן להכריעו על-ידי השמדת כוחות, נכסים ותשתיות בלבד, גם אם היא נעשית באמצעות תמרון יבשתי ושימוש בכוחות יבשה

סיכום

בשנים האחרונות צה"ל מנסה להעביר את כובד המשקל התפיסתי, הארגוני והמבצעי - משימת דגש על אש מנגד, לתמרון יבשתי והפעלת כוחות קרקע. כחלק מכך פותחה תוכנית המלחמה "רוח דרום", להתמודדות עם חמאס וארגוני הטרור השונים ברצועת עזה בעת מערכה צבאית. בעוד תוכנית זו ממשיכה במובן מה את הקו הרעיוני והמבצעי של החזרת התמרון למוקד - גם אם באופן מוגבל יחסית - הרי היא בבחינת "חצי דרך" בלבד, מאחר שהיא סובלת מ"תסמינים" תפיסתיים מן העבר, המקשים על השלמת התהליך לשימוש עוצמתי בתמרון היבשתי. על צה"ל להעמיק את המאמצים בכל הרמות על-מנת להשלים את המהלך להעברת כובד המשקל מהאש מנגד לתמרון היבשתי. נדרש לשדרג את תוכנית המלחמה ברצועת עזה לכדי מימוש מלא יותר של עוצמות התמרון היבשתי, וזאת במאפיינים רב-זרועיים, במטרה להכריע את "צבאות הטרור" בסביבת הלחימה הרב-ממדית.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

